

KOMUNISTICKÁ STRANA ČESKOSLOVENSKA V ZAJETÍ SOCIÁLFAŠISMU. VYLOUČENÍ JOSEFA GUTTMANNA Z KSČ V ROCE 1933

MARTIN DOLEJSKÝ

„Kdybys si byl, Guttmanne, zopakoval komunistickou násobilku, nemusel's snad býti tam, kde dnes jsi.“¹

Úvod

Následující text se zabývá dějinami meziválečné Komunistické strany Československa (dále KSČ), konkrétně událostí konce roku 1933, kdy došlo k vyloučení šéfredaktora *Rudého práva* a člena ÚV KSČ Josefa Guttmanna ze strany. Mohlo by se zdát, že samotné vyloučení jednoho člena je příliš úzce vymezené téma ke zpracování odborné studie, ale tuto událost se pokusíme zasadit do širšího kontextu domácí i mezinárodní komunistické politiky a taktiky. Hlavním cílem příspěvku je poukázat na postoj československých komunistů k hrozbě fašismu (nejen) v sousedním Německu, a na postupnou revizi tohoto postoje. Dále také na náznak nové taktiky, snahu o vvedení strany z izolace a v širší perspektivě i na vztah KSČ k vedení Komunistické internacionály (dále KI). V tomto „přehodnocování“ se stal Josef Guttmann klíčovou postavou a posloužil také jako vhodný terč pozdějších útoků svých spolustraníků po svém vyloučení. Rozhodně nelze souhlasit s hodnocením stranické historiografie doby minulé, že Guttmann „podlehl panice, když v Německu nastoupil fašismus, vytyčil likvidátorskou platformu a stal se posléze renegátem.“²

Při zpracovávání tohoto tématu se může historik spolehnout na poměrně širokou škálu archivních pramenů. Ty jsou uloženy převážně v Národním archiv v Praze (dále NA),³ část také v Archivu bezpečnostních složek v Praze (dále ABS).⁴

1 Národní archiv (NA), fond Ministerstvo zahraničních věcí – výstřížkový archiv I (MZV-VA I), kart. 3213, Gottwald, Klement: Na druhé straně barikády. In: *Rudé právo*, 5. 1. 1934.

2 Reiman, Pavel (ed.): *Dějiny Komunistické strany Československa*. Praha 1961, s. 326.

3 Fondy ÚV KSČ 1921–1945, Ministerstvo zahraničních věcí – výstřížkový archiv, Klement Gottwald, Jan Šverma nebo Policejní ředitelství Praha – prezidium (1931–1940).

4 Jde o materiály z fondu Ústředna Státní bezpečnosti (fond 305 SÚ MV), které byly shromážděné

K dispozici je oficiální tisk KSČ na jehož stránkách probíhala diskuze o vztahu k fašismu i k možné spolupráci s ostatními politickými stranami. V závěrečné fázi sledovaného období zde byla vedena diskriminační kampaň proti vyloučenému. Jde především o *Rudé právo*, ale také o teoretickou *Komunistickou revue*, která vycházela do roku 1933. Pozdější názorová východiska Josefa Guttmanna dobře dokumentují noviny *Proletář*, vycházející krátce v roce 1937. Nejde v žádném případě o téma, kterému by v minulosti nebyla věnována pozornost historiků. Dle našeho soudu obsahuje starší literatura mnoho přínosných poznatků i odkazů na archivní zdroje, ale často je problematická v otázce interpretace.⁵ Tématu se věnuje okrajově i literatura vydaná po roce 1989.⁶

Pokud jde o časové vymezení textu, budeme se věnovat událostem od srpna 1932, kdy došlo na XII. plenárním zasedání Exekutivy KI, konaném od 27. srpna do 15. září, k projednávání situace v Německu po volbách v červenci téhož roku. Zde vystoupila trojice československých komunistů: Klement Gottwald, Jan Šverma a Josef Guttmann. Poslední jmenovaný potom, s Gottwaldovým a Švermovým souhlasem, učinil kritický rozbor vývoje situace v Německu.⁷ Časový rámec uzavřeme první polovinou roku 1934, kdy skončila diskreditační kampaň proti vyloučenému, a došlo k přehodnocení dosavadní taktiky.⁸ Ve stručnosti nastíníme další osudy Josefa Guttmanna.

po roce 1948 v souvislosti s prošetřováním „trockistických“ skupin.

- 5 Ze starší literatury, která se věnuje problematice taktiky Komunistické strany Československa (KSČ) ve 30. letech nebo vyloučení Josefa Guttmanna uvádíme Hájek, Miloš: *Jednotná fronta. K politické orientaci Komunistické internacionály v letech 1921–1935*. Praha 1969; Hradilák, Zdeněk: *Třídní boje československého proletariátu v roce 1933 a taktika KSČ*. In: *Příspěvky k dějinám KSČ IV*, č. 3, 1964, s. 365–399; týž: *Josef Guttmann – konflikt rozumu a svědomí*. In: *Revue dějin socialismu VIII*, č. 4, 1968, s. 483–518; Hrbata, František: *Komunistická internacionála a protifašistické hnutí v letech 1933–1935*. Praha 1963; Niklíček, Ladislav: *Za lidovou frontu proti fašismu*. Praha 1965; Novák, Jan: *O létech třicátých*. In: *Revue dějin socialismu IX*, č. 5, 1969, s. 643–662; Reiman, Pavel (ed.): *Dějiny Komunistické strany Československa*. Praha 1961; Suchopár, Vladimír: *Komunistická internacionála proti fašismu v letech 1921–1935*. Praha 1964.
- 6 Niklíček, Ladislav: *Českoslovenští komunisté mezi Kominternou a středoevropskou demokracií*. In: *Soudobé dějiny II.*, č. 2–3, 1995, s. 237–253; týž: *Pře Josefa Guttmanna*. In: *Dějiny a současnost XIV*, č. 2, 1992, s. 31–35; Rupnik, Jacques: *Dějiny Komunistické strany Československa*. Praha 2002; Sommer, Vítězslav: *Mezi doktrínou a realitou*. In: Randák, Jan – Koura, Petr (eds.): *Hrdinství a zbabělost v české politické kultuře 19. a 20. století*. Praha 2008, s. 201–216.
- 7 Rupnik, J.: *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 103–104.
- 8 Konflikt jednotlivců zmiňuje ve své studii i Jakub Rákosník, který upozorňuje na to, že strategie a taktika neznamenal v komunistickém hnutí totéž. Strategie směřovala k dosažení jednotného cíle – vytvoření diktatury proletariátu. Taktika byla otázkou volby konkrétních politických a organizačních forem a ve 30. letech se žádná odchylka z taktické linie již netolerovala. Rákosník, Jakub: *Strana profesionálních revolucionářů? Politická kultura meziválečné KSČ*. In: *Historie – otázky – problémy 1*, 2014, s. 141–142.

Postavení KSČ a počátek sporu

Českoslovenští komunisté se na počátku 30. let nacházeli v obtížné situaci. Tendence strmého poklesu členské základny započatá V. sjezdem sice byla již minulostí, a v březnu 1931 dosáhl počet členů 40 000,⁹ ale KSČ se ocitla v izolaci projevující se mimo jiné i tím, že poměr ve straně organizovaného průmyslového dělnictva se výrazně snížil a naopak narůstal počet nezaměstnaných, kteří v roce 1931 tvořili 40 % členů.¹⁰ Například dochovaný zápis z organizační konference KSČ z 2. a 3. května 1931 jasně ukazuje slabost komunistů v pražském podniku Českomoravská. Řečník zmiňuje, že z 5 000 pracovníků je organizovaných pouze 22 a ti navíc nejsou aktivní, protože se bojí perzekuce.¹¹ Oficiální stranické rezoluce o získání většiny dělnické třídy se tak často nesetkávaly s pochopením a jejich provádění bylo realitě značně vzdáleno.

Izolace KSČ byla způsobená taktikou třída proti třídě přijaté na VI. kongresu KI v roce 1928 a opírající se o koncepci sociálfašismu. Ta vycházela z toho, že Československá sociálně demokratická strana dělnická (dále ČSDSD) se stala oporou fašistického režimu, jehož centrem byl Hrad. Aktivní účast pravicově socialistických vůdců (sociálních demokratů) na vládnutí označovala KSČ jako sociálfašismus.¹² Cílem této taktiky bylo také prezentovat komunistickou stranu jako jedinou, která reprezentuje zájmy dělnické třídy.¹³ Podobná rétorika vylučovala jakoukoliv spolupráci být jen v dílčích akcích (např. stávky). Do diskuze o sociálfašismu přispěl i hlavní protagonista tohoto textu – Josef Guttman. Ten na stránkách *Rudého práva* politiku ČSDSD charakterizoval v roce 1930 takto: „Je to žluťáctví, je to sloužení buržoasii v období historického rozvratu kapitalistického řádu, v období, kdy kapitalismus vrhá do strašlivého hladu a bídy miliony pracujících, kdy buržoasie prostředky nejbrutálnějšího teroru a fašistické diktatury zoufale zápasí o svou existenci, a kdy se tedy náhončí buržoasie v dělnické třídě stávají pochopy, nelekajícími se stávkokazectví, teroru, ani prolévání dělnické krve, stávají se – sociálfašisty.“¹⁴

Vyhrocená rétorika vůči sociálním demokratům se zmírnila po VI. sjezdu KSČ v březnu 1931, ale neznamenalo to změnu taktiky. To potvrzuje i říjnová rezo-

9 Štverák, František: Schematismus k dějinám Komunistické strany Československa (1921–1992), 2. vydání. Praha 2018, s. 581.

10 Reiman, P.: Dějiny Komunistické strany Československa, s. 305.

11 NA, fond ÚV KSČ 1921–1945, kart. 3, protokol orgkonference ze dne 2. a 3. května 1931.

12 Reiman, P.: Dějiny Komunistické strany Československa, s. 277; Rupnik, J.: Dějiny Komunistické strany Československa, s. 96–97.

13 McDermott, Kevin – Agnew, Jeremy: Kominternu. Dějiny mezinárodního komunismu za Leniny a Stalinovy éry. Praha 2011, s. 86.

14 NA, MZV-VA I, kart. 3213, Guttman, Josef: Sociálfašismus v praxi. In: Rudé právo, 16. 10. 1930.

luce KSČ z roku 1933, kde se mimo jiné dočteme: „V systému fašistické diktatury v Československu připadá sociálfašistickým stranám ten speciální úkol, udržet na uzdě masy socialistických dělníků, organizovaných v sociálfašistických stranách, odborech a ostatních masových organizacích.“¹⁵

Prohlubující se hospodářská krize a nárůst nezaměstnaných navíc pro stranu znamenal návrat části průmyslového dělnictva. Náznak nové orientace v politice KSČ a také počátek konfliktu Josefa Guttmanna, lze vysledovat na XII. plénu exekutivy KI konaném na přelomu srpna a září 1932 v Moskvě. Zde vystoupila československá delegace ve složení Klement Gottwald, Josef Guttmann a Jan Šverma s opatrnou kritikou taktiky německé komunistické strany. Guttmann, který se ve svém vystoupení věnoval mezinárodní situaci, vycházel z toho, že prvořadým úkolem by mělo být zabránění nástupu nacismu.¹⁶ Šlo spíše o náznak opatrné kritiky politiky sociálfašismu, upozorňující na to, že v době ohrožení fašismem není správné stavět hráz mezi sociálně demokratické, křesťanské a komunistické dělníky, ale naopak je nutné spojenectví. Opatrnou kritiku lze vyčíst i z vystoupení Klementa Gottwalda, který se věnoval stávkovému hnutí a boji nezaměstnaných v Československu. Prohlásil, že „musíme projevit největší bolševickou pružnost, abychom se vyvarovali jakéhokoli dogmatismu, jakékoli zkostnatělosti. Je třeba brát masy tak, jaké jsou, a ne tak, jaké by měly být.“¹⁷ Přípomínky přicházely i od některých politiků z Komunistické strany Polska, ale stejně jako ty československé nepřispěly k revizi dosavadní politické taktiky.¹⁸ Nadále byla prosazována jednotná dělnická fronta, ovšem podmíněná vedoucí úlohou komunistické strany. Na základě tehdejšího chápání se měli dělníci z ostatních socialistických stran přidat na stranu komunistů a pod jejich praporem bojovat proti fašismu. Důvod, proč německá otázka u československých komunistů tak rezonovala, byl pochopitelný. Vedle jasné geografické blízkosti to byl fakt, že ve straně bylo velké množství Němců z pohraničních oblastí.

Roztržka

K zajímavému vývoji docházelo na domácí půdě, kde hrál Josef Guttmann jakožto šéfredaktor *Rudého práva* a člen ÚV KSČ důležitou úlohu.¹⁹ Poprvé se

15 NA, fond Klement Gottwald, kart. 15, Jasnú frontu proti oportunistům, s. 2.

16 Sommer, V.: Mezi doktrínou a realitou, s. 205–206.

17 Gottwald, Klement: Výbor z díla I. Praha 1971, s. 281.

18 Suchopár, Vladimír: Komunistická internacionála proti fašismu v letech 1921–1935. Praha 1964, s. 221.

19 Za zmínku jistě stojí, že byl Guttmann 15. 11. 1932 zatčen na základě zákona na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. V hlášení policejního ředitelství je uvedeno, že využíval ověřené komunistické taktiky, kdy se dlouhodobě vyhýbal svému bydlišti a pokud se v bytě nacházel, dával se zapírat. Zatýkáni a změna bydliště byly součástí životního stylu meziválečných komunistů. NA, Zemský úřad Praha, kart. 634.

tento tábořský rodák dostal do užšího vedení strany 1. listopadu 1928, kdy byl kooptován do ÚV KSČ. V této funkci byl potvrzen na V. i VI. stranickém sjezdu. U VI. sjezdu se mu dostalo dokonce té cti, že ho zahajoval.²⁰

Zásadní zlom přišel po nástupu Adolfa Hitlera k moci. Bylo jasné, že dosa-
vadní taktika německých komunistů selhala na celé čáře a přímo se tím potvrdila
i správnost Guttmanovi kritiky. V únoru 1933 vydala Socialistická dělnická inter-
nacionála (tzv. II. internacionála) prohlášení, že socialisté jsou ochotni jednat s KI.
V pokynech obvodním vedením Velké Prahy z 3. ledna 1933 se k nabídce ČSDSD
o neútočení vyjadřuje vedení KSČ ještě takto: „Jak je Vám známo, snaží se soc. faš.
vůdce dostati se z nevýhodné pro ně situace vyvolané naší kampaní jednotné
fronty tím, že činí nám nabídku paktu o neútočení. Paktem, kterým se má strana
zavázat, že bude mlčet k jejich politice.“²¹

Exekutiva KI v reakci na tuto výzvu navrhovala, aby komunistické str-
ny „učinily ještě jeden pokus vytvořit jednotnou frontu společně se sociálně
demokratickými stranami.“²² Tato výzva našla u československých komunistů
rychlou odezvu a již 3. března 1933 vyzýval Klement Gottwald na stranické
schůzi k usnesení na výzvě sociálním demokratům a národním socialistům ke
spojení proti nebezpečí fašismu.²³ Na stejné schůzi ale neopomněl připome-
nout, že právě němečtí sociální demokraté připravili půdu Hitlerovi.²⁴ Výzva
byla publikována 16. března v *Rudém právu*,²⁵ ale od oslovených stran se ne-
setkala s výraznější odezvou.²⁶ Sekretariát I. (pražského) kraje oslovil své or-
ganizace dopisem z 20. března 1933 s tím, že je nutné urychleně organizovat
jednotnou frontu se socialistickými dělníky. Jako styčná témata zmiňuje hnutí
nájemníků, hnutí proti zhoršení podpor pro nezaměstnané, diskuze s dělníky
při tzv. Marxových večerech.²⁷

20 Štverák, F.: Schematismus, s. 44–49.

21 NA, KSČ – ústřední orgány – ústřední výbor, Sdružená sbírka krajské, okresní a základní orga-
nizace KSČ (1921–1938), a. j. 10/2, pokyny 3. 1. 1933.

22 Širiňa, K. K.: Strategie a taktika mezinárodního komunistického hnutí v boji proti fašismu a vál-
ce ve třicátých letech. In: Bukovská, Romana (ed.): V bojovém svazku. Komunistická strana
Československa a Komunistická internacionála (1919–1943). Praha 1988, s. 173.

23 Smířlivější tón vůči socialistickým dělníkům nalézáme i v článku Josefa Guttmana Pomocníci
našich Hitlerů z Rudého práva ze 4. 3. 1933. NA, fond MZV-VA I, kart. 3213, Guttmann, Josef:
Pomocníci našich Hitlerů. In: Rudé právo, 4. 3. 1933.

24 NA, Policejní ředitelství Praha II. – prezidium (PP) (1931–1940), sign. P 87/22, kart. 1204.

25 Gottwald, K.: Výbor z díla I, s. 282–288.

26 Místo VII. kongresu Kominterny v dějinách mezinárodního a československého dělnického
hnutí. In: Příspěvky k dějinám KSČ VI, č. 1, 1966, s. 29.

27 NA, KSČ – ústřední orgány – ústřední výbor, Sdružená sbírka krajské, okresní a základní orga-
nizace KSČ (1921–1938), a. j. 10/2, dopis 30. 3. 1933.

První zasedání ÚV KSČ po Hitlerově nástupu k moci se uskutečnilo v březnu 1933 a za hlavního řečníka byl určen Guttmann, což nebývalo zvykem, většinou se této úlohy zhostil Gottwald. Ten alespoň připravil výše zmiňovaný dopis socialistickým stranám. Guttmann rozvíjel své již dříve prezentované názory, ale zůstal v menšině a nakonec se podřídil politické rezoluci VII. pléna ÚV KSČ.²⁸

Významnou úlohu sehrála rezoluce prezidia Exekutivy KI z 1. dubna 1933, která byla plná optimismu a hodnotila německou situaci v tom smyslu, že nástup fašismu zničil všechny dosavadní demokratické iluze a urychluje tempo vypuknutí proletářské revoluce.²⁹ Ještě v létě 1933 se v opakované výzvě ČSDSD podepsané důvěrníky KSČ Velké Prahy zmiňuje, že „Hitlerovy dny v Německu budou brzy sečteny.“³⁰ V říjnu tohoto roku senátor KSČ Vítězslav Mikulíček uváděl, že „mezinárodní události dostaly v posledních dnech příšerně rychlý spád. Každým dnem může vybuchnouti nová imperialistická válka.“³¹ I přes opakované výzvy a zmírnění vyhocené rétoriky zůstávalo oficiální stanovisko KSČ věrné dosavadní politice KI a ČSDSD pro ně nadále představovala nepřítele a hlavního viníka nástupu fašismu.

Dle pozdějších záznamů je patrné, že v květnu 1933 byl Klement Gottwald na konzultacích v Moskvě. Později mu bylo totiž vytýkáno, že na těchto jednáních prohlásil, že KSČ je v německé otázce zajedno s usnesením KI.³² Nebyla to pravda a minimálně Guttmann, Šverma, Reiman a někteří funkcionáři a redaktoři zastávali stanovisko jiné.³³ Gottwald tak pravděpodobně učinil proto, že se chtěl vyhnout konfliktu. Rok po náznacích prvních rozporů, na podzim 1933, se konalo v Moskvě zasedání KI, kde byla veškerá odpovědnost za chybnou politiku svalena na Guttmanna a učiněny požadovaná sebekritická vystoupení Švermy a Reimana. Ze strany Gottwalda a jeho okolí to bylo promyšlené sejmutí viny ze sebe samotných. Závěrečný dokument přijatý na konferenci se jmenoval „Pravicové úchytky v KSČ“ a shrnoval všechny moskevské výtky (rozlišování mezi buržoazní demokracií a fašismem, spojenectví se sociální demokracií). Navíc požadoval odvolání Josefa Guttmanna a Pavla Reimana (vedoucí Agitpropu a šéfredaktor *Komunistické revue*) z funkcí a jejich odeslání jakožto představitelů KSČ při KI.³⁴ Jednalo se

28 Hradilák, Z.: Josef Guttmann – konflikt rozumu a svědomí, s. 488.

29 O některých aktuálních otázkách. In: Komunistická revue VIII, č. 5, 1933, s. 146.

30 NA, KSČ – ústřední orgány – ústřední výbor, Sdružená sbírka krajské, okresní a základní organizace KSČ (1921–1938), a. j. 10/2, dopis 30. 3. 1933.

31 Pracujícím lidu Československa! In: Rudé právo, 18. 10. 1933, s. 1.

32 Hradilák, Z.: Josef Guttmann – konflikt rozumu a svědomí, s. 493.

33 Niklíček, L.: Pře Josefa Guttmanna, s. 31.

34 Rupnik, J.: Dějiny Komunistické strany Československa, s. 110.

o běžnou praxi napravování „potížistů“³⁵ a v československém prostředí byla poprvé uplatněna u Bohumíra Šmerala a později i u Karla Kreibicha.

Ironií osudu bylo, že nejvýraznější kritik Josef Guttmann, na rozdíl od Pavla Reimana, do Moskvy nejel, protože byl 17. září 1933 zatčen v Přerově na Moravě. Byl zatčen na základě zatykače vydaného v srpnu téhož roku. Krátce po zatčení nastoupil tříměsíční trest, který si odpykal.³⁶ Za Guttmanna se postavil komunistický tisk, který zatčení využil k obžalobě politického systému a k výzvě. Dle *Rudého práva* „dělníci musí nejen odmítnout hanebnou provokaci *Práva lidu*, ale postavit se důrazně proti věznění soudr[uha] Guttmanna jako součásti útoku na rudý tisk, na komunistickou stranu.“³⁷

K výraznějšímu posunu ve smyslu přehodnocení taktiky strany ale mezitím nedošlo. Policejní zpráva věnovaná zasedání Politbyra KSČ z 13. října 1933 zmiňuje značné problémy způsobené pasivitou členské základny, ale také finančními problémy strany. Ve vztahu k II. Internacionále zvítězil názor dalšího boje proti ní až do rozhodnutí KI.³⁸ Radikalitu tehdejší taktiky KSČ dokládá i provolání *Jediná záchrana – Sověty!*, které bylo vydáno začátkem listopadu 1933. Mimo jiné se v něm uvádí, že „ještě nikdy nebyl bankrot kapitalismu tak zřejmý jako dnes. Atmosféra je nabitá bouří. Páchne prachem. Buržoasie mobilisuje proti revolučnímu socialismu všechny své síly, od zpanštělých socdem. a nársoc. vůdců až po fyzly, četníky a policajty, od buržoasních škrabáků až po armádu spásy.“³⁹ Vztah oficiální moci ke komunistům se odráží i ve faktu, že v námi sledovaném období došlo k dočasnému úřednímu zastavení *Rudého práva* a *Večerníku Rudého práva*.⁴⁰

Vyloučení

Guttmann měl dvě možnosti. Tou první bylo se podřídit se oficiálnímu stanovisku KI a KSČ, učinit sebekritiku a odjet do Moskvy, což se očekávalo. Pravděpodobně by to znamenalo dočasné odstavení od domácí politiky, ale na příkladu Pavla Reimana můžeme doložit, že to nebyla překážka v pozdější kariéře. Druhá možnost byla zastávat své stanoviska a pokusit se je hájit. Po svém propuštění koncem pro-

35 McDermott, K. – Agnew, J.: *Kominternu. Dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry*. Praha 2011, s. 71.

36 NA, fond MZV-VA I, kart. 3213, Soudruh Guttmann, šéfredaktor *Rudého práva* zatčen. In: *Rudé právo*, 21. 9. 1933.

37 Tamtéž.

38 NA, PP 1931–1940, kart. 1205.

39 NA, Dokumentace I, kart. 3.

40 *Rudé právo* bylo zastaveno na 3 měsíce od 3. 10. 1933 do 3. 1. 1934 a *Večerník Rudého práva* také na 3 měsíce od 4. 11. 1933 do 4. 2. 1934. Sedlářová, Anna: (ed.): *Svědék a bojovník. 50 let Rudého práva*. Praha 1970, s. 88.

since 1933 si Guttman vybral druhou možnost, i když jako člen gottwaldovského vedení a znalec stranických poměrů musel vědět, že jde o pokus předem odsouzený k nezdaru. K mnohem častějším metodám v komunistickém hnutí patřila sebekritika. Gottwald, který stál ještě před rokem na straně Guttmanna, se po definitivním zamítavém stanovisku Moskvy postavil proti němu a policejní zpráva z 28. prosince 1933 uvádí, že změna Gottwaldova ultraradikálního směru překvapila vedoucí komunistické funkcionáře.⁴¹ Lze zcela souhlasit s názorem, že v roce 1933 se komunistické strany podřídily nátlaku KI, protože jim nic jiného ani nezbyvalo. Žádná z nich nechtěla riskovat konflikt a do popředí vstoupila kázeň a disciplína.⁴²

Guttman po svém propuštění sepsal obsáhlé memorandum, které odeslal ústřednímu výboru strany. V něm rekapituloval své postoje, vytknul vedení strany neschopnost v boji proti hrozbě fašismu.

Memorandum „způsobilo v kruzích vedoucích funkcionářů KSČ značné pobouření.“⁴³ Reakce na sebe nedala dlouho čekat a události nabraly rychlý spád. Vzhledem k tomu, že byl Guttman členem pražské stranické organizace, tak byl této organizaci předložen návrh na jeho vyloučení. Konference se konala 26. prosince 1933 v jízdárně na Strážkově. O dva dny později vydalo vedení I. (pražského) kraje KSČ pokyny pro obvodní stranická vedení, kde je na prvním místě zmíněno, že na program schůzí se má zařadit vyloučení dotyčného a že „jest nutno energicky potírat ultralevé úchyly soudruhů, kteří se slabošsky nechávají vést renegáty rázu Guttmannova.“⁴⁴

Okamžitě po vyloučení byla spuštěna rozsáhlá diskreditační kampaň, především na stránkách *Rudého práva*, kde byl nazýván renegátem nebo politikou mrtvolou.⁴⁵ Guttman si totiž dovolil porušit stranickou jednotu, která byla v bolševizovaných komunistických stranách považována za jednu z nejdůležitějších. Jeho vyloučení se však objevilo i na programech jednání v ústředí, ale také v regionech. Blíže nedatovaná rezoluce ÚV KSČ *Boj proti oportunistu, zlepšení masové práce a vnitřní zesílení strany*, která pochází z jara 1934, uváděla, „že se proti Guttmannovi a jeho kontrarevoluční platformě postavila jednotně celá stra-

41 Archiv bezpečnostních složek v Praze (ABS), dopis Prezidiu zemského úřadu z 28. 12. 1933, S-419-2.

42 Hrbata, František – Niklíček, Ladislav: Na cestě k VII. kongresu Kominterny. In: Československý časopis historický XIII, 1965, č. 5, s. 670.

43 ABS, dopis Prezidiu zemského úřadu z 28. 12. 1933, S-419-2.

44 NA, KSČ – ústřední orgány – ústřední výbor, Sdružená sbírka krajské, okresní a základní organizace KSČ (1921–1938), a. j. 10/2, dopis 28. 12. 1933.

45 NA, MZV-VA I, kart. 3213, Renegát Guttman pokračuje v nepřátelské činnosti proti straně. In: Rudé právo, 2. 2. 1934; Tamtéž, Sbratřování politických mrtvol. In: Rudé právo, 18. 1. 1934.

na, že s Guttmannem nešla ani jediná organizace.⁴⁶ K jednotnému vystoupení organizací skutečně nedošlo, ale z hlášení policejního ředitelství v Plzni vyplývá, že Guttmannovo vyloučení nebylo přijímáno jednoznačně v duchu rezolucí z ústředí. Na schůzi 4. ledna 1934 v Plzni vystoupil zástupce ústředí Třešňák, který vyzval místní funkcionáře, aby se postavili za stanovisko strany ve věci vyloučení Josefa Guttmana. Dva místní agitátoři Melichar a Fiala však prohlásili, že Guttmannova kritika poměrů v Německu byla naprosto správná.⁴⁷

Vyloučený se v průběhu roku 1934 pokusil o své znovupřijetí do KSČ, což se nesetkalo s úspěchem. Ke své žádosti připojil i druhé memorandum *Hlásím se do strany!*, datované 25. července 1934,⁴⁸ ale výsledek byl ten, že byla „potvrzená klatba nad Guttmannem, hříšníkem vyobcovaným z církve komunistické,“ jak zněl výstižný název článku *Českého slova*.⁴⁹ Již v únoru 1934 policejní hlášení prorokovalo neúspěch Guttmannových snah „poněvadž se vždy isoloval od širších dělnických vrstev, požívaje spíše jisté autority v kruzích intelektuálů.“⁵⁰

Guttmann zcela správně ve svém druhém memorandu naznačil, že došlo k opatrné změně taktiky KI a následně i KSČ, ale vyloučený zůstal vyloučeným.⁵¹ V pozdějších měsících došlo k vypracování politiky lidové fronty, na které měl důležitý podíl Jan Šverma, ale to už jde o jinou kapitolu z dějin KSČ.

Další osud

O dalších životních osudech Josefa Guttmana po jeho vyloučení z KSČ toho není příliš známo a dostupná literatura se o této kapitole jeho života téměř nezmiňuje. Komunistu zůstal věrný, ale stal se členem opoziční trockistické skupiny, která v ČSR neměla větší ohlas a soustředila se na úzký okruh příznivců, většinou bývalých členů KSČ. Jeho cesta k nim však byla postupná. Jak je zmíněno výše, tak Guttmann ještě v průběhu roku 1934 žádal o znovupřijetí do strany, což ironicky komentoval opoziční trockistický list *Jiskra*.⁵²

46 NA, KSČ – ústřední orgány – ústřední výbor, Sdružená sbírka krajské, okresní a základní organizace KSČ (1921–1938), a. j. 11, resoluce 1934.

47 NA, Zemský úřad Praha, kart. 773.

48 ABS, Memorandum *Hlásím se do strany!*, S-419-2.

49 NA, fond MZV-VA I, kart. 3213, Potvrzená klatba nad Guttmannem, hříšníkem vyobcovaným z církve komunistické. In: *České slovo*, 16. 8. 1934.

50 NA, Zemský úřad Praha, kart. 1527.

51 V dopise z 1. 7. 1934 od předního představitele KI G. M. Dimitrova adresovaném J. V. Stalinovi zmiňuje Dimitrov nutnost poopravit současnou taktiku jednotné fronty v souvislosti se změnou podmínek. Jedna ze zmínek se týká i toho, že jednota by měla být skutečná, tedy i ve spojení se sociálně demokratickými stranami. Dallin, Alexander – Firsov, Fridrich I. (eds.): *Dimitrov and Stalin 1934–1943. Letters from the Soviet Archives*. New Haven – Londýn 2000, s. 13–14.

52 Podtitul tohoto listu byl „ústřední orgán mezinárodních komunistů v ČSR (bolševiků – lenin-

Dle policejního hlášení z 6. června 1939 byl Guttman spolupracovníkem Závěše Kalandry a Josefa Matějčicka a tedy součástí trockistické skupiny, která v ČSR nenalezla větší odezvu. Dle hlášení měl Guttman od října 1938 zastávat funkci vedoucího politické propagandy ve zvláštním oddělení IV. Internacionály v Paříži. Guttman údajně prostřednictvím Matějčicka organizoval přípravu založení Revoluční socialistické strany a vydávání ilegálních tiskovin (je zmíněna *Španělská tragédie* od Lva Trockého).⁵³ Závěš Kalandra při výslechu 5. května 1939 uvedl, že nějaký čas v roce 1937 s Guttmanem spolupracoval na vydávání novin *Proletář*, ale poté se jejich cesty rozešly.⁵⁴ Jiné hlášení z října 1938 potvrzuje výše zmíněný názor, že trockistické hnutí mělo zanedbatelný ohlas, jeho příznivci se scházeli převážně v kavárnách a soukromých bytech. První konference hnutí, která měla spíše charakter komornějšího setkání, se uskutečnila 4. července 1937 za účasti 25 členů. Byl zvolen osmičlenný ústřední výbor v čele s Guttmanem a Kalandrou. Ke konci roku 1938 byl počet příslušníků hnutí pouhých 50.⁵⁵

O spolupráci se Závěšem Kalandrou svědčí i publikace vydané v roce 1936. Jde o *Odhalené tajemství moskevského procesu* a o brožurku *Kam spěje KSČ?*, kterou opatřili oba jmenovaní předmluvou. Obě publikace jsou kritikou Stalinovy politiky a přihlášení se k ideálům V. I. Lenina. První jmenovaná kniha v úvodu obsahuje toto prohlášení: „Přihlašujeme se se svými přáteli k programu nové leninské Internacionály. Necht' nás následují další! A nyní chceme odhalit předivo lži kolem procesu proti Trockému, Zinověvu, Kameněvu a soudruhův v celé jeho kontrarevoluční ohavnosti.“⁵⁶

Dle poválečných šetření se na podzim 1938 Guttman přihlásil k trvalému pobytu do Kolína a pravděpodobně krátce poté odešel za hranice. Jeho první zastávkou bylo Švédsko, ze kterého dále pokračoval do USA a poté do Mexika, kde

ců“ a vycházel jednou měsíčně. Guttmanovu kritiku sice považuje autor článku za legitimní, ale zároveň jeho další počínání komentuje těmito slovy: „Guttman zbloudil, ježto nezůstal věrný své zpočátku správné linii; nepromyslel do konce objektivní zradu KSČ a III. Internacionály.“ Jednotná fronta a sociálfašismus. In: Jiskra, září 1934, s. 3.

53 NA, Zemský úřad Praha, kart. 1527.

54 Tamtéž. Toto potvrzuje i Robert Alexander ve své knize, kde Kalandru označuje za čelního představitele československého trockismu. Alexander, Robert J.: *International Trotskyism 1929–1985*. London 1991, s. 233. Noviny *Proletář* s podtitulem komunistický čtrnáctidenník vycházely od února do října 1937. Josef Guttman přispěl již do prvního čísla rozsáhlým textem *Dělnická kontrola – cesta k socialismu*. Mimo jiné v něm kritizuje obrat KSČ k politice lidové fronty, kterou nazývá sociálpatriotismem. Viz Guttman, Josef: *Dělnická kontrola – cesta k socialismu*. In: *Proletář* I, č. 1, 1937, s. 3.

55 NA, Zemský úřad Praha, kart. 1527. Toto potvrzuje i text z novin *Proletář* ze srpna roku 1937, kde se uvádí: „Máme v Praze několik desítek lidí, kteří byli trockisty a hlásali heslo: je nás málo, ale jsme pevní.“ Viz též *Jak vytvoříme IV. Internacionálu*. In: *Proletář* I, č. 8, s. 4.

56 Guttman, Josef – Kalandra, Závěš: *Odhalené tajemství moskevského procesu*. Praha 1936, s. 2.

pobýval do roku 1941, aby se poté vrátil do USA, kde žil v New Yorku. Můžeme jen spekulovat, proč jeho kroky směřovaly do Mexika a zda to mělo souvislost s pobytem Lva. D. Trockého. Guttmann ovládal angličtinu, takže pro něj nebyl problém se v novém prostředí pohybovat. Vydal knihu *Sbírka evropských pohádek* a koncem roku 1946 získal americké občanství. V roce 1947 Státní bezpečnost dle dokumentů prověřovala možnost, zda se nechce vrátit zpět do ČSR jako vedoucí propagačního oddělení amerického velvyslanectví v Praze. Ladislav Niklíček uvádí, že po roce 1945 pracoval Guttmann v rozhlasové agentuře a později také v židovském muzeu. Do ČSR se již nikdy nevrátil a zemřel 9. května 1956.

The Communist Party of Czechoslovakia in Thrall to Social-fascism. The Exclusion of Josef Guttmann from KSČ in 1933

The paper focuses on the events from the end of the year 1933 when a high ranking party official and editor-in-chief of the Communist periodical Rudé právo was excluded from the Communist Party of Czechoslovakia (KSČ). This event is set to the context of the international situation and to the period when Czechoslovak communists enforced the tactics of social-fascism. Josef Guttmann was one of the first politicians that warned before these tactics that ruled out any possibility of the close cooperation with any other left-oriented parties and, on the contrary, escalated the situation. The crucial change came after Adolf Hitler's ascension to power in January 1933. It turned out that the tactics failed. Guttmann's criticism, however, got ahead of the official stance of the Communist International, therefore it was turned down. Guttmann was excluded from the Party and a discrediting campaign was initiated to smear him. A change in the official policy of the Communist International indeed took place, yet Guttmann remained a renegade. In 1930s, he was active in the Trockist group together with Závaš Kalandra.

- 2 -

OSOBNÍ POPIS
SIGNALEMENT

Manželka - Femme

Zaměstnání / Profession | *redaktor*
redacteur

Rodiště a datum / Lieu et date
 narození / de naissance | *Tabor*
28. 15. 1902

Bydliště / Domicile | *Praha*

Obličej / Visage | *oklý - ovale*

Barva očí / Couleur des yeux | *hnedá*

Barva vlasů / Couleur des cheveux | *bruná*
černá

Zvláštní znamení / Signes particuliers | *nové*

DĚTI - ENFANTS

Jméno / Nom	Stáří / Age	Pohlaví / Sexe

Manželka - Femme

Fotografie

POPSIS MANŽELKY
SIGNATURE DU TITULAIRE

A JEHO MANŽELKY
ET DE SA FEMME

policejního presidenta

Signature de l'agent délivrant le passeport: *Jamny*

Cestovní pas Josefa Guttmana z 30. let 20. století.
 (ABS, fond Sbirka různých písemností, sign. S-419-3).